

HAKAS BİR “KAM” VE DÜZENLEDİĞİ RİTÜELLER*

Abdulselem ARVAS¹

Makale Bilgisi

Kavramsal Makale

DOI: 10.35379/cusosbil.942201

Makale Geçmişi:

Geliş 24.05.2021

Düzeltilme 10.08.2021

Kabul 28.10.2021

Anahtar Kelimeler:

Hakasya,

Şamanizm,

Kam,

Ritüel,

Ritüelistik Eşyalar.

ÖZ

Güney Sibirya'daki az nüfuslu etnik bir Türk grubu olan Hakaslar Sagay, Kaçın, Kızıl, Koybal, Beltir gibi boylardan müteşekkildir. Nikolay F. Katanov, çalışmalarında bu etnik grup için Abakan Tatarları ifadesini de kullanmıştır. Bazı bilim adamları ise Hakasların, Yenisey Kırgızlarının devamı olduğunu ileri sürmüştür. Bu Türk boyu, malum olduğu üzere, tarihte “Hooray” (Hongoray) adında bir de devlet kurmuştur. Bugün “Hakasya Özerk Cumhuriyeti”nde yaşayan Hakaslar, tıpkı Sibirya'daki diğer Türk boyları (Yakut, Altay, Tuva vb.) gibi Şamanizm adı altında atalarından kendilerine miras kalan gelenekleri devam ettirmektedir. Bu bağlamda eskiden olduğu gibi günümüzde de Hakaslar arasında *kamlar* (şaman) yaşamakta ve Şamanî geleneklere sahip çıkmaktadır. Viktor Ya. Butanayev, bugünkü geleneksel ritüeller için Neo-şamanizm ve *kamlar* içinse Neo-şaman kavramını tercih etmektedir. Yine de bu şahıslar, Şamanist olduklarına inanmakta ve atalarından kalan mirası canlı tutmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda söz konusu Hakas inanış ve geleneklerini devam ettiren *kamlardan* biri de Ludmila Vasiliyevna Kobecikova'dır. Moskova'da yaşamasına rağmen çok sık Hakasya'ya gelen bu *kam*, kendi ülkesinde çeşitli vesilelerle Şamanî ritüeller icra etmektedir. İşte bu makalede mezkûr *kamın* biyografisi ele alınmakta, ritüel esnasında kullandığı eşyalar tanımlanmakta ve uyguladığı tedavi ile düzenlediği ritüeller hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Makalenin amacı, bu *kam* vasıtasıyla bugün Hakasya'da yaşayan Şamanlık geleneğinin bir panoramasını ortaya koymaktır.

KHAKASS A “KAM” AND RITUALS HER PERFORMED

Article Info

Conceptual Article

DOI: 10.35379/cusosbil.942201

Article History:

Received 24.05.2021

Revised 10.08.2021

Accepted 28.10.2021

Keywords:

Khakassia,

Shamanism,

Kam,

Ritual,

Ritualistic Goods.

ABSTRACT

The Khakas, which is an ethnic Turkic group with underpopulated in Southern Siberia consists of tribes such as Sagay, Kachin, Kızıl, Koybal and Beltir. Nikolay F. Katanov also used the term Abakan Tatars for this ethnic group in his works. Some scholars have argued that the Khakas are the continuation of the Yenisei Kirghiz. As it is known, this Turkic group also established a state called “Hooray” (Hongoray) in history. Today, Khakas living in the “Autonomous Republic of Khakassia” continue the traditions inherited from their ancestors under the name of Shamanism, just like other Turkic groups (Yakut, Altay, Tuva, etc.) in Siberia. In this context, today, as in the past, *kams* (shaman) live among the Khakas and protect the shamanic traditions. Viktor Ya. Butanayev prefers the term Neo-shamanism for today's traditional rituals and Neo-shaman for *kams*. Nevertheless, these people believe they are shamanists and try to keep their ancestral heritage alive. In this sense, Ludmila Vasiliyevna Kobecikova is one of the *kams* who maintain these beliefs and traditions of Khakas, too. Despite living in Moscow, this *kam*, who frequently comes to Khakassia, performs shamanic rituals in her own country on various occasions. In this article, the biography of this *kam* is discussed, the items she used during the ritual are introduced and brief information is given about the her treatment and the rituals she organized. The aim of the article is to reveal a panorama of the Shamanism tradition living in Khakassia today through this *kam*.

* Bu çalışma TÜBİTAK'ın “2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Burs Programı” tarafından desteklenen “Hakas Türklerinin Şamanizmi” başlıklı çalışmadan üretilmiştir.

¹ Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7553-183X.

Alıntılanmak için/Cite as: Arvas, A. (2021), Hakas Bir “Kam” ve Düzenlediği Ritüeller, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30 (3), 79-87.

GİRİŞ

Şamanizm, bilim dünyasında her zaman ilgi çekici bir konu olmuş ve bilim adamları da bu hususta çeşitli tartışmalar yaparak, onun mahiyeti ve kapsamı üzerine sürekli yeni görüşler ileri sürmüştür. Nitekim ilgili literatüre bakıldığında, Şamanizm için “din”, “inanış”, “kült”, “esrime tekniği”, “şeytan işi” gibi çeşitli ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Örneğin İ. Biçurin (Tokarev 1990’dan Biçurin, 1848, s. 26-27) bu olguyu Budizm ve Brahmanizm ölçüsünde bir din olarak değerlendirmiştir. Dinler tarihçisi Sergey A. Tokarev ise Şamanizm’in dinden ziyade erken dönem bir din biçimi olduğunu ifade etmiş, hatta bütün dinlerden önce ortaya çıktığını ve bir şekilde tüm dinleri etkilediğini belirtmiştir (Tokarev, 1990, s. 226, 229). Şamanizm’in sihir, büyü, tabiplik gibi ilkel kültür unsurlarını (Eliade, 1999, s. 22) içinde barındırdığını dile getiren Mircea Eliade bu egzotik olguyu aynı zamanda bir esrime tekniği olarak da değerlendirmiştir (Eliade, 1999, s. 16, 23). Burada sıralanan birkaç düşünce haricinde de konuya dair çeşitli fikirler beyan edilmiştir. Bu manada, Şamanizm araştırmalarının tarihine bakıldığında, bu olgunun dünyanın farklı bölgelerinde tespit edildiği ve hakkındaki bilimsel araştırmaların 1800’lü yıllarda başlayıp (Tokarev, 1990, s. 28) günümüze kadar geldiği ifade edilebilir.²

Örnek olması bakımından bu konuya dair yapılan araştırmalardan birkaçı kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: “Çernaya Vera ili Şamanstvo u Mongolov” [Moğollarda Kara İnanç veya Şamanlık] (Banzarov, 1846), “The Natives Tribes of South-East Australia” [Güneydoğu Avustralya’nın Yerli Kabileleri] (Howitt, 1904), “Der Ursprung der Gottesidee” [Tanrı Fikrinin Kökeni] (Schmidt, 1922), “The Life of a South African Tribe” [Güney Afrika Kabilelerinin Yaşamı] (Junod, 1927), “Studien zum Problem des Schamanismus” [Şamanizm Problemi Üzerine Araştırmalar] (Ohlmarks, 1939), “Schamanentum” [Şamanizm] (Findeisen, 1957), “Pagan Races of the Malay Peninsula” [Malay Yarımadası’nın Pagan Irkları] (Skeat & Blagden, 1960), “Şamanizm, Hayvansal Yaşamda Tinsel Bir Deneyim” (Roux, 1986), “Şamanizm” (Drury, 1996), “Şaman” (Chadwick, 1996), “Şamanizm” (Perrin, 2001). Bu araştırmaların Asya’dan Afrika’ya, Sibirya’dan Okyanusya’ya kadar dünyanın dört bir tarafındaki farklı millet ve toplumların Şamanizm’i üzerine hazırladığı dikkatli gözlerden kaçmamaktadır. Bu ilginin sebebi, Şamanizm’in çok eski zamanlardan günümüze ulaşan egzotik bir olgu olmasından kaynaklıdır. Şamanizm, çok eski ve egzotik bir olgu olmakla beraber bugün de bazı geleneksel toplumlarda yaşatılmaktadır. Bu anlamda konu, bilim dünyasında hâlâ ilgi çekmekte ve hakkında araştırmalar yapılmaya devam etmektedir.

Türk Şamanizmi ise İbn Fadlan, Gerdizî, Mes’udî, Ebu Dülef, Makdisî gibi ilk Müslüman seyyahlardan bu yana daima dikkati çekmiş ve daha sonraki bilim adamlarının da ilgi odağı olmuştur. Özellikle bugün de Şamanlık geleneklerini devam ettiren Sibirya Türklüğünün eski dönemlerden itibaren bilim dünyasında ilgi çektiği ifade edilebilir. Bu konuda yabancı araştırmacıların yanı sıra Türk bilim adamları da çeşitli çalışmalar yayımlamıştır. Türk Şamanizmi’ne ilişkin olarak bazı Batılı bilim adamları tarafından “Anadolu Folklorundaki Şamanizm Kalıntıları” (Cremers, 1972), “Ortaçağ’da Türk ve Moğol Şamanizmi” (Boyle, 1974), “Tuva Şamanizmi” (Fridman, 2002) gibi yapılan araştırmalar hemen göze çarpmaktadır. W. Radloff (1884), A. Anohin (2006), V. İ. Verbitskiy (1893), A. N. Gladışevskiy (1954), L. P. Potapov (1991) gibi Rus bilim adamları da Türk Şamanizmi üzerine araştırmalar yapmıştır. Rusya Federasyonu içerisinde bulunan ve bu konu üzerine çalışan N. A. Alekseyev (1984), Kenin-Lopsan (1993), Budageçi (1995), N. F. Katanov (2000) gibi âlimler ise Türk kökenli araştırmacılar. Mezkûr araştırmalar, hem genel olarak Türk boylarının Şamanizm’i hem de Altay, Tuva, Hakas gibi herhangi bir Türk boyunun Şamanizm’i üzerine hazırlanmıştır.

Bu araştırmada Hakas bir *kam* (şaman) ele alınacağı için Hakas Şamanizmi üzerine çalışan bazı âlimleri de anımsamakta fayda var. Buna göre, Güney Sibirya’daki eski ve önemli bir Türk boyu olan Hakasların Şamanizmi hakkındaki ilk ciddi araştırmalar Türk kökenli (Hakas) bilim adamı Nikolay F. Katanov ile başlamıştır. Bu âlimin, aynı zamanda Hakasların dil, tarih, kültür ve edebiyatı gibi konulara da eğildiği görülmektedir. Hakas Şamanlığı ile ilgili çalışmalar son dönemlerde ise yine bu Türk boyuna mensup V. Ya. Butanayev (2006), V. N. Tugucekova-İ. K. Kidiyekova (2006), V. Burnakov (2006), L. Ancinagova (2012) gibi bilim adamları tarafından devam ettirilmektedir.³

² Bu makalenin amacı, Şamanizm hakkında yapılan çalışmaları tanıtmak ve mahiyetine dair görüşleri değerlendirmek olmadığı için bunlara genişçe değinilmemiştir. Ancak makalenin bütünlüğü açısından Türkçe, Rusça, İngilizce, Almanca gibi dillerde yayımlanmış bazı araştırmaların isimlerini belirtmek ve Şamanizm’in mahiyetine ilişkin birkaç görüşü dile getirmek zarureti hâsıl olmuştur.

³ Türk Şamanizmi’yle ilgili çalışmalar, Sovyetler Birliği dağıldıktan ve özellikle “Din afyondur” politikası bırakıldıktan sonra daha yoğun ilgi görmeye ve her Türk boyuna mensup bilim insanları da kendi Şamanizm gelenekleri hakkında artık daha rahat araştırmalar yapmaya başlamıştır.

Saha araştırmasına dayalı olan bu makalede, Hakasların Şamanlık geleneklerini devam ettiren Ludmila V. Kobecikova isimli bir kadın *kam* (Hak.: “ham”) ve onun icra ettiği ritüellerden bahsedilecektir. Bu *kamın* hayat hikâyesi, Abakan’da (Hakasya Özerk Cumhuriyeti) 12 Aralık 2013 tarihinde tarafımızdan kendisiyle yapılan bir röportaj ile kaydedilmiştir. Ayrıca bu satırların yazarı, 2013 yılı içerisinde onun Hakasya’nın farklı bölgelerinde düzenlediği birçok ritüele katılmış ve bunları da kamerayla kayıt altına almıştır. Kamerayla kaydettiğimiz *kamlık* ritüelleri ise farklı zamanlarda (13.12.2013, 15.12.2013, 19.12.2013 vb. gibi) çeşitli vesilelerle düzenlenmiştir. Tespitlerimize göre, şimdiye kadar L. V. Kobecikova hakkında bilimsel bir makale⁴ yazılmamıştır. Bu *kam*, günümüzde Hakas Şamanlık geleneklerini devam ettiren önemli bir temsilci olmasına karşın Hakasya’daki yazılı kaynaklarda da kendisine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makalenin amacı, Ludmila V. Kobecikova’yı bilim dünyasına tanıtmak ve düzenlediği ritüeller ile bu ritüeller esnasında kullandığı eşyalar hakkında bilgi vermektir.

Kamın Kısa Biyografisi

Ludmila V. Kobecikova, bugün Hakasya’da Şamanlık faaliyetlerini sürdüren birkaç *kamdan* (şaman) biridir. Moskova’da ikamet edip çalışmakla beraber, ana vatani olan Abakan’a (Hakasya) sık sık gelmektedir. *Kam* L. V. Kobecikova, 06 Temmuz 1955 tarihinde Hakasya’nın Şira Reyonu’na⁵ bağlı Novo-Maryasova⁶ köyünde dünyaya gelmiştir. Ebeveynleri öğretmen olan *kamın* babası Vasiliy Kobecikov 1961, annesi İrina Kokova ise 1983 yılında ölmüştür. Bela Rusya’ya giden baba, uzun süre orada kalıp Hakasya’ya dönmediği için anne ikinci bir evlilik gerçekleştirmiştir. Ailedeki en küçük çocuk olan ve erkek kardeşlerinin ikincisi genç yaşlarda ölen L. V. Kobecikova’nın bir kız⁷ ile üç erkek kardeşi vardır (Abakan, 12.12.2013 tarihli kamera kayıtları).

Şamanlık yeteneğinin, ebeveynleri de dâhil, ailenin tüm fertlerinde bulunduğunu ileri süren L. V. Kobecikova’nın dediğine göre bu yetenek kendi kızı ve ağabeyinin oğluna da sirayet etmiştir. Bu *kamın* verdiği bilgiler arasında en büyük ağabeyinin davul kullanarak insanları tedavi ettiği malumatı da vardır. *Kamın* dediğine göre, aile fertlerinde bu yeteneğin bulunmasının sebebi ebeveynlerinin otları (bitkileri) iyi tanımlarından ve hangi otun nerede kullanılabileceğini bilmelerinden kaynaklıdır. Bitkileri ilaç olarak kullanmayı bilen L. V. Kobecikova, *kam* (şaman) olmanın zor olduğunu, bu yüzden ebeveynlerinin, çocuklarının *kam* olmasını istemediğini de sözlerine eklemektedir (Abakan, 12.12.2013 tarihli kamera kayıtları).

L. V. Kobecikova, kendisinde şaman belirtilerinin çocukken başladığını, arkadaşları kendi aralarında birlikte oynarken ve toplu olarak bir yere giderken kendisinin *tösleri* (töz/ruh) ile baş başa kaldığını söylemektedir. 1960’lı yıllarda, daha çocukken rüyasında ağabeylerinin, kolundan tutarak havaya fırlattığını ve kendisinin de uçarak Amerika’ya gittiğini⁸ söyleyen *kam*, ilk dönemlerde bu yalnızlığa ve rüyalarındaki bu garip vakalara anlam veremediğini ama annesi ve babasının onun şaman olacağını anladığını belirtmektedir. İlk ruhî-manevî dersleri ebeveynlerinden alan L. V. Kobecikova, çocukluk arkadaşlarının da kendisinde farklı bir özellik olduğunu belirttiklerini ifade etmektedir. Kobecikova, şamanlık uygulamalarına ise 1985’te Hakasya Araştırmaları Enstitüsü’nde okurken Azerbaycanlı arkadaşı Abdukahur’a uyguladığı “*kontaklı masa*”⁹ ile başladığını dile getirmektedir.

Kendisi, şaman olmadığını söylediği hâlde insanlar ona şaman demektedir¹⁰. Hakaslar arasında Şamanlık ilahi bir vergi olarak görülmesine karşın L. V. Kobecikova Şamanlığın Tanrı’dan değil, yukarıdan (gökten) geldiğini söylemekte ancak Hakaslarda “Huday pirgen” sözünün bulunduğunu hatırlatmaktadır. Bu ifadenin “Tanrı vergisi” anlamına geldiğini ve bu “yetenek”in (ilham) Tanrı tarafından verilmiş olabileceğini de sözlerine

⁴ Daha önceki bir araştırmamızda (bk. Arvas 2017: 57-64) bu *kamın* çocuksuz bir çiftin çocuk sahibi olması için düzenlediği bir ritüel ele alınmış ancak onun biyografisine, ritüel esnasında kullandığı eşyalara ve uyguladığı diğer törenlere dair bilgi verilmemiştir.

⁵ Rusça olan bu kelime bölge, il vb. anlamlara gelmektedir.

⁶ Eski adı Hakas Türkçesinde Çebaçakov olan bu köye daha sonradan Rusça bir isim verilerek değiştirildiği görülmektedir.

⁷ Bu *kamın* ablasının adı Tatyana V. Kobecikova olup, Hakaslar arasında daha meşhur bir şamandır. Hakkında kaleme alınan bir makalede, onun biyografisi ve doğadaki ruhlara adadığı Şamanî bir tören olan “sug tayıg” (su ritüeli) ele alınmıştır (Tuguekova-Kidiyekova 2006: 125-131). Ona dair başka bir araştırmaya ise rastlanmamıştır.

⁸ Pek çok *kam* tarafından farklı ülke ve dünyalara seyahat yapıldığına dair ilginç hikâyeler için bk. (Ksenefontov, 2011). Burada L. V. Kobecikova da böyle hayali bir seyahati kast etmektedir.

⁹ Bu, hastaya elleriyle temas etmek ve bu esnada çeşitli efsunlar okumak suretiyle yapılan bir tedavi usulüdür. Şamanlar, bu tedaviyi yaparken ellerinde metafizik bir enerjinin olduğuna inanmaktadır.

¹⁰ Bu satırların yazarının da şahit olduğu söz konusu husus, tıpkı Veysel’in kendisine âşık demediği hâlde insanların onu âşık olarak değerlendirmesine benzetilebilir.

eklemektedir. Ayrıca resmî bir kurum olan “Rossiyskaya Professionalnaya Meditsinskaya Assotsiatsiya” (Rusya Profesyonel Tıbbî Kuruluşu) tarafından kendisine geleneksel halk hekimliğini yapmak üzere “Uzmanlık Belgesi” verilmiş olup, bu resmî belge belli aralıklarla yenilenmektedir.

Kamın Ritüelistik Eşyaları

Kamlar (şaman), eskiden beri gündelik hayatlarında giydiği elbiseler haricinde ritüel düzenledikleri zaman kullandıkları özel kıyafetlere de sahip olmuştur. Bu kıyafetler sadece ritüel esnasında giyilmekte ve başkasının dokunmasına izin verilmemektedir. Kıyafet haricinde kamların en önemli diğer enstrümanlarını ise davul-tokmak ve baston oluşturmaktadır. Bu eşyalara da dokunulması yasaklanmıştır. Çünkü bu kıyafet ve eşyalarda kamın ritüel esnasında hizmetinde olduğu ruhların bulunduğu ve tanımadıkları biri tarafından dokunulması hâlinde ona zarar verileceğine inanılmaktadır.

a) Kostüm (Manyak): Bilindiği üzere şamanların en önemli eşyaları arasında onların kostümü gelmektedir. Her şamanın kendi kostümünün olması eski dönemlerden kalma bir gelenektir. Bu kostüm, genelde ritüeller esnasında giyilmekte ve bunlar vasıtasıyla tören gerçekleştirilmektedir. L. V. Kobecikova'nın da kendine ait bir kostümü ve buna asılmış ve bağlanmış değişik malzemeler bulunmaktadır. Çeşitli malzemelerle süslenen kostüm üç parçalı olup “kaftan”, “pantolon” ve “şapka” diyebileceğimiz ana kısımlardan oluşmaktadır. Kostümün tüm kısımları deriden olup, açık kahverengine sahiptir. Pantolon tek parça olup üzerinde herhangi bir eşya veya sembol bulundurmuyor (Abakan, 19.12.2013 tarihli kamera kayıtları).

Kaftan ise ufak, ama sayısız deliklerden oluşmaktadır. Bu deliklerin, ritüel esnasında şamanın ısınan bedeninin hava almasını sağlamak için oluşturulduğu tahmin edilebilir. Kaftana asılmış/bağlanmış çok sayıda malzeme olması dikkat çekicidir. Mesela kaftanın arka kısmında değişik boyut ve şekillerdeki “zil” ve “çingirak”lar, altın sarısı “ipek kurdele”ler, “tilki kuyruk”ları, “kartal kanatları”, parlak beyazımsı “deniz taşları”, farklı desenler içeren kalın kumaştan bir “şerit” bulunmaktadır. Kaftanın ön tarafında da yine altın sarısı “kurdele”ler, “çingirak”lar, büyük bir “tilki kuyruk”u, biri büyük diğeri küçük “iki madalyon”, örülü saç andıran bir “sarı kırmızı örgü” vardır. Kaftanın yaka kısmı ise parlak “deniz taşları” ve çeşitli şekillerdeki metallerle süslenmiştir.

Üç tane ritüelistik şapkası olan L. V. Kobecikova, bunları farklı zaman ve mekânlarda ve uyguladığı tedavi veya ritüele göre seçmektedir. Kırmızı renkli, üzerinde değişik “boncuk”lar taşıyan düz yuvarlak şapka genelde “runik işaretli taşlar” kullanılırken giyilmektedir. Kaydettiğimiz ritüellerden anladığımız kadarıyla “runik işaretli taşlar” *kama* müracaat eden hastanın/müşterinin geleceğine dair kehanetlerde bulunmak için kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bu taşlar psikoterapist uygulama esnasında da zaman zaman tercih edilmektedir. Kahverengi, üzerinde değerli “deniz taşları” bulunan üçgen şeklindeki şapka ise törenler esnasında giyilmektedir. Bu şapkanın tepesinde iki üç tane “kuş tüyü” bulunmaktadır. Sonuncu şapka da üzerinde taşıdığı “baykuş” kafasıyla dikkat çekmektedir. Ancak *kamın* bu şapkayı giydiğine ne psikoterapist uygulaması yaparken ne de törenleri icra ederken rastlanmıştır¹¹.

¹¹ “Puhu kuşu” veya “baykuş” kafasının bulunduğu şaman şapkalarının daha önceki şamanlar tarafından kullanıldığını V. Ya. Butanayev (2006, s. 82) eserinde yazmaktadır.

Şekil 1. Kaftan

Şekil 2. Pantolon

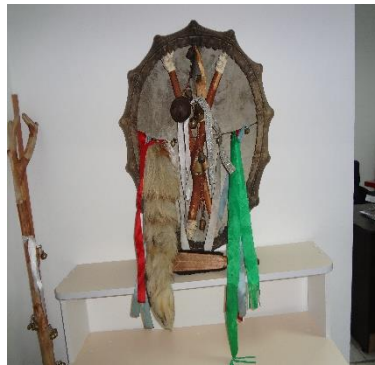
Şekil 3. Şapka

b) **Davul:** Şamanların ikinci önemli eşyası “davul” ve “tokmak” ikilidir. Çünkü bu enstrüman vasıtasıyla törenler icra edilmekte ve *kamlama*¹² yapılmaktadır. Elbette, *kamlamanın* tek aracı “davul” değildir, ama icra esnasındaki en önemli enstrümanın bu olduğu söylenebilir. Davul, deriden olup sıkı bir şekilde gerilmiştir. Davulun arka kısmına çaprazlama yerleştirilen ve insanı andıran iki çubuk bulunur. L. V. Kobecikova, bu çubuğu ilk gördüğünde dikkatini çektiğini ve davulu için özellikle bunu seçtiğini söylüyor. Çünkü çubuğun doğal hâli çaprazlama birbirine geçmiş şekildedir. Yani bu iki çubuk sonradan birbirine çaprazlama olarak eklenmiş ya da tutturulmuş değildir.

Çubuğa kırmızı, yeşil, beyaz, mavi, gri gibi farklı renklerde “kurdele”ler, aynı zamanda değişik boyut ve şekillerde “çingirak”lar bağlanmıştır. “Davul”un iç kısmından bir ip geçirilmiş olup, bu ipe yine iri bir “tilki kuyruk”u asılmıştır. Başka şamanlara ait “davul”larda değişik resimler olduğu hâlde L. V. Kobecikova’nın “davul”unda çizilmiş herhangi bir resim bulunmamaktadır. “Tokmak” ise sırt kısmında sağlı sollu çizgiler taşımaktadır. “Tokmak”ın ön yüzü, koyun derisinden olup yünleri kırılmamıştır. “Tokmak”ın çok fazla kullanıldığı yünlerin aşınmasından anlaşılmaktadır.

Şekil 4. Davulun ön yüzü

Şekil 5. Davulun arka yüzü

Şekil 6. Tokmak

¹² Türkçe kökenli olan bu kelime, *kamın* ritüeli gerçekleştirirken okuduğu dua ve bu esnada yaptığı dans anlamına gelmektedir. DLT’de “Kam kamladı” şeklinde bulunduğu malumdur. Ruslar, *kam* kelimesinden hareketle Rusça bir tabir olan “kamlanie” terimini icat etmiştir.

c) **Baston:** Şamanların üçüncü ritüelistik eşyası ise “baston”dur. Bazı kaynaklarda (Eliada, 1999, s. 223) şamanların, at başlı “baston”larla gökyüzüne yolculuk yaptıkları yazılmıştır. Ludmila V. Kobecikova, en kıdemli şamanların dokuz “baston”a sahip olduğunu, kendisinin ise şimdilik üç “baston”u bulunduğunu söylemektedir. İleride başka “baston”u olup olmayacağını ise zaman gösterecektir. Onun sahip olduğu “baston”ların şekli farklıdır. İlk “baston”, üst kısımda çatallaşmakta ve çatalın her iki parçası da “at başı”nı andırmaktadır. “Baston”a beyaz kısa bir “şerit” ile ufak “çingirak”lar bağlanmıştır. Bu durum, daha önceki şaman bastonlarıyla benzerliği ortaya koymak açısından önemlidir.

Diğer “baston” yılan figürlüdür. Eski zamanlardan beri yılanın, eczacılığın ve şifanın kaynağı olarak düşünüldüğü bilinmektedir. *Kamın* bu yüzden yılan figürlü baston temin ettiği tahmin edilebilir. Bu “baston”a ise beyaz ve yeşil olmak üzere iki kısa “şerit” bağlanmıştır. Sonuncu “baston”a ise kır at “kuyruk”u, ak bir “şerit” ve ayrıca küçük “zil”ler asılmıştır. Bu bastonun çanak şeklindeki tepesinde ise aşkın sembolü olan ve birbirine sarılmış olan iki “kuğu” bulunmaktadır. L. V. Kobecikova, önceki yaşamında¹³ kuğu olduğunu söylediği için bir arkadaşı bu kuğuları hazırlamış ve sopaya sabitlemiştir.

Şekil 7. Yılan baston

Şekil 8. Kuğu baston

Şekil 9. At başlı baston

Kamın Uyguladığı Ritüeller

Ludmila V. Kobecikova; “kontaklı masaj”, “kontaklısız masaj”, “manüel terapi” gibi teknikleri kullanarak “baş ağrısı”, “baş dönmesi” gibi fiziksel hastalıkları ve “runik taşları” kullanarak “psikolojik” hastalıklar ile rahatsızlıkları tedavi ettiğini söylemektedir. Ayrıca çocuksuz çiftler için Şamanik törenler ve doğa ruhları için ritüeller de uygulamaktadır. Böylece onun, bir bakıma halk hekimliği, kehanet, psikoterapist vb. birçok görev ifa ettiği söylenebilir. Yaklaşık yirmi beş yıldır uygulamalı şamanlık yapan Ludmila Kobecikova ilk defa 1985’te Enstitü’de okurken Abdukahur adındaki arkadaşının “baş ağrısı”nı tedavi etmiştir. Abdukahur, hastaneye gittiği hâlde iyileşmediğini ve doktorların yazdığı ilaçların işe yaramadığını söyleyince L. V. Kobecikova, o vakitler “kontaklı masaj” yapmış ve arkadaşının baş ağrısını gidermek suretiyle ilk tedaviyi başarıyla yerine getirmiştir (Abakan, 13.12.2013 tarihli kamera kayıtları).

Şamanik pratiklerde uyguladığı teknik ve bilgileri kitaplardan okuyarak öğrenmediğini belirten *kam*, bunların kendi *tösleri* (töz) tarafından kendisine verildiğini, uyguladığı teknikleri ise içinden geldiği gibi insanlara tatbik

¹³ Bu satırların yazarı, reenkarnasyon düşüncesinin bulunduğu Hakasya’da başka şahısların da “önceki yaşam” kavramını dile getirdiğine şahit olmuştur. Budizm, Hakaslar arasında yaygın değilse de bu inancın daha önce buralarda bulunmasından ötürü böyle bir etkinin oluştuğu tahmin edilebilir.

ettiğini söylemektedir. Hastalara uyguladığı tekniğe “Hakas masajı” adını veren L. V. Kobecikova, bunu annesinden görmüştür. *Kam*, ayrıca her insan farklı olduğu için her birine içinden geldiği gibi ayrı bir tedavi uyguladığını da dile getirmektedir. L. Kobecikova, hastaları tedavi ederken *tös*lerden aldığı bilgilere göre hareket ettiğini belirtiyor. Yani *tös*leri, kime hangi tedaviyi uygulaması gerektiğini ona söylüyor (Abakan, 19.12.2013 tarihli kamera kayıtları).

Kısaca L. V. Kobecikova, hem halk hekimi hem psikoterapist gibi çalışmakta hem de kehanetlerde bulunmakta ve doğayla ilgili ritüelleri gerçekleştirmektedir. Yani bu *kam* halk hekimliği¹⁴, kehanet (falcılık), mekân arındırma, çocuksuzluğa çare bulma, psikolojik destek sağlama gibi uygulamaları gerçekleştiriyor. Şaman pratiklerinde profesyonel olan Kobecikova'nın halk hekimliğinde baş ağrısı, baş dönmesi gibi hastalıklara yönelik uygulamalar yaptığı tespit edilmiştir. Falcılıkta geleceğe dair öngörülerde bulunma işlemleri gerçekleştirdiği kayıt altına alınmıştır. Mekân arındırmada ise ev, dükkân, iş yeri gibi yerleri kötü varlıklardan temizleme uygulaması yaptığı kaydedilmiştir. “Arındırma” işlemi insanların evlerini ve iş yerlerini zararlı ruhlardan temizlemek için ritüel yapmakta ve “alas alas” sözleriyle evi alazlamaktadır. Bu alazlama işlemi için ise çam/ardıç ağacının dalları yakılıp tütsü olarak kullanılmaktadır (Abakan, 13.12.2013 tarihli kamera kayıtları). Psikolojik tedavilerde ise bir psikoterapist gibi çalışan ve bu esnada “runik işaretli taşları” kullanan L. Kobecikova çeşitli psikolojik veya ailevi problemleri olan insanlara bir nevi yaşam koçluğu yapmaktadır. Gerek gerçekleştirdiği bu tarz ritüeller gerekse sağladığı psikolojik destek ve tedavilerin karşılığında kendisine ne verilirse onu almaktadır. Eğer hasta/müşteri verecek bir şeyi olmadığını söylerse, bu *kam* (şaman) hiçbir şey talep etmemektedir¹⁵. Hastalardan ücret alırken de bir bedel söylemek yerine kendisine ne verilirse onu kabul etmektedir.

SONUÇ

Şamanizm, Hakasya Özerk Cumhuriyeti'nde bugün aktif biçimde yaşatılan bir gelenek olarak devam etmektedir. Çarlık dönemindeki baskı ve takiplere rağmen Hakaslar bu geleneksel dünya görüşlerini unutmamış, koruyarak günümüze kadar getirmiştir. Çarlık döneminde başlayan baskılar, Sovyetler döneminde de devam etmiştir. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla beraber Hakaslar, hemen bir Özerk Cumhuriyet kurmak için gerekli girişimlerde bulunmuştur. Hakasya Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber *kamlar*, eski Şamanik ritüelleri tekrar uygulamaya başlamıştır. Bunun için de yararlandıkları en mühim kaynağı ise Nikolay F. Katanov'un derlediği malzemeler teşkil etmiştir.

Bu kapsamda Ludmila V. Kobecikova da eski şamanların düzenlediği ritüelleri devam ettiren ve şaman adaylarını yetiştiren bir *kam* olarak dikkat çekmektedir. Hakasların *ham pasçızı* (*kamların başı*) dedikleri bu tip insanlar Şamanî törenler vasıtasıyla kültürlerini, dillerini, benliklerini unutmuyorlar ve en önemlisi de bu gelenekler sayesinde asimile olmaktan kendilerini koruyorlar. Kısaca bu makalede, Ekim 2013 ile Eylül 2014 tarihleri arasında bu satırların yazarı tarafından Hakasya Özerk Cumhuriyeti'nde sahada yapılan araştırma ve derlemelerden hareketle Hakasların tanınmış kadın *kamlarından* (şaman) biri olan ve çeşitli zaman ve mekânlarda Şamanî törenler yürüten Ludmila V. Kobecikova tanıtılmış, onun *kamlık* eşyaları tasvir edilmiş ve uyguladığı ritüellerden kısaca bahsedilmiştir. Böylece geleneği canlı şekilde devam ettiren bir *kam* üzerinden Hakasya'da uygulanan ritüellerin genel bir çerçevesi çizilmiş ve şamanların genel anlamda özellikleri ortaya konmuştur.

KAYNAKLAR

Alekseev, NA. (1984). *Şamanizm tyurkoyazıçnıh narodov sibirii*. Novosibirsk.

Anciganova, LV (2012). Evolutsiya religioznıh predstavleniy hakasov, *Severo-Vostoçnyy Gumanitarnyy Vestnik* 1 (4), 42-47.

Anohin, A. (2006). *Altay şamanlığına ait materyaller* [Çev. Z. Karadavut-J. Meyermanova]. Kömen Yayınları.

¹⁴ L. V. Kobecikova, vertigo hastalığı olan bu satırların yazarına Abakan'da 11.12.2013'te “kontaklı masaj” yöntemiyle halk hekimliği tedavisini uygulamış ve 12.12.2013'te ise “alazlama” yöntemiyle ritüel düzenlemiştir. *Kamın* tedavileri tarafımızdan da müşahede edilmiştir.

¹⁵ Örneğin bir hastanın, bu *kama* içinden geldiği için çok sayıda yeni elbiseler hediye olarak vermek istediğine, kendisinin bu teklifi reddettiğine ama fazla ısrar üzerine hastayı kırmayıp, bunları aldığına bu satırların yazarı da şahit olmuştur.

- Arvas, A. (2017). Müzeler ve şamanizm: hakas türklerinin hurtuyah-tas açık hava müzesi örneği, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(14), 57-64. <https://doi.org/10.29029/busbed.314805>.
- Banzarov, D. (1846). *Çernaya vera ili şamanstvo u mongolov*. Sanktpeterburg, İAN.
- Boyle, JA (1974). Ortaçağ'da türk ve moğol şamanizmi [Çev. Orhan Ş. Gökyay]. *Türk Folklor Araştırmaları* 15(297), 641-650.
- Budageçi, T. (1995). Tuva şamanlarının dünya görüşü hakkında [Çev. Ekrem Arıkoğlu]. *Türk Kültürü XXXIII* (390), 636-638.
- Burnakov, VA (2006). *Duhi srednovo mira v traditsionnom mirovozzrenii hakasov*, Novosibirsk, İzdatelstvo İnstituta Arheology i Etnografii.
- Butanayev, V. Ya. (2006). *Traditsionniy şamanizm hongaraya*, Abakan, İzdatelstvo HGU.
- Chadwick, NK (1996). Şaman [Çev. Ali A. Çınar-Gamze Yamaç]. *Bilig* 3, 102-115.
- Cremers, W. (1972). Anadolu folklorundaki şamanizm kalıntıları [Çev. Semih Hınçer]. *Türk Folklor Araştırmaları* 14(271), 6221-6223.
- Drury, N. (1996). *Şamanizm* [Çev. Erkan Şimşek]. Okyanus Yayıncılık.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm: ilkel esrime teknikleri* [Çev. İsmet Birkan]. İmge Yayınları.
- Findeisen, H. (1957). *Schamanentum*. Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag.
- Fridman, EJM (2002). Tuva şamanizmi [Çev. Müfit Balabanlılar]. *Türkler XX* [Ed. Salim Koca vd.]. Semih Ofset, 180-187.
- Gladışevskiy, AN (1954), *Şamanizm v hakasii i ego reaksionnaya suşnost*. Moskva, Avtoreferat Dissertatsii.
- Howitt, AW (1904). *The natives tribes of south-east australia*. Cambirdge University Press.
- Junod, HA (1927). *The life of a south african tribe*. California University.
- Katanov, NF (2000). *Hakas folkloru ve etnografyası metinleri* [Çev. Fatma Özkan]. Yorum Matbaası.
- Kenin-Lopsan, M. (1993). *Magiya tuvinskih şamanov*. Kızıl.
- Ksenefontov, GV (2011). *Yakut şamanlığı* [Çev. Atilla Bağcı]. Kömen Yayınları.
- Ohlmarks, AJ (1939). *Studien zum problem des schamanismus*. Kopenhag, Lund.
- Perrin, M. (2001). *Şamanizm* [Çev. Bülent Arıbaş]. İletişim Yayınları.
- Potapov, LP (1991). *Altayskiy Şamanizm*. Leningrad, İzdatelstvo "Nauka".
- Radloff, W. (1884). *Aus siberien*. Leipzig.
- Roux, JP (1986). Şamanizm, hayvansal yaşamda tinsel bir deneyim [Çev. Işık Tandoğan-Abel]. *Tarih ve Toplum Dergisi* 29, 53-56.
- Schmidt, W. (1922). *Der ursprung der gottesidee*. Münster, Eine Historich-kritische und Positive Studie.

Skeat, W. & Blagden, Ch. (1960). *Pagan races of the malay peninsula*. Folklore Enterprises.

Tugucekova, NV & Kidiyekova, İK (2006). Çelovek i priroda: obryad sug tayg. *Aktualne Problemi İstorii i Kulturi Sayano-Altaya* 7, 125-131.

Verbitskiy, VI. (1893). *Altayskie inorodtsı*. Kniga po Trebovaniyu.